

Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł, red. Mirosław Sitarz, Michał Grochowina, Mariola Lewicka, Agnieszka Romanko, Piotr Wierzbicki, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012, ss. 863.

Relacje między państwem i Kościołem są zagadnieniem ostatnio bardzo popularnym w debatach politycznych i społecznych, zarówno w mediach, jak i na polu akademickim. Często jednak w tych debatach brakuje odwoływania się do źródeł kościelnych i państwowych, a argumenty często opierają się na stereotypach, zwłaszcza w trakcie debat politycznych w mediach. Człowiek zarówno jako obywatel państwa, jak i istota religijna potrzebuje tych dwóch społeczności – państwa i Kościoła, dla swojej pełnej realizacji. Złożoność zagadnienia relacji między państwem i Kościołem przejawia się choćby w tym, że obejmuje wiele różnych państw, z których każde posiada własny zespół norm regulujących swój stosunek do Kościoła i religii. Państwa, nawet te deklarujące się jako laickie czy nawet neutralne światopoglądowo, nie mogą być obojętne wobec prawa człowieka do wyznawania religii w wymiarze indywidualnym, wspólnotowym i instytucjonalnym. Z przysługującego wiernym prawa do wyznawania religii, rodzi się obowiązek dla państwa, którego ci wierni są obywatelami, by uszanować ich prawo, pomóc w jego realizacji lub chociaż im tego nie utrudniać. Aby Kościół mógł w pełni i skutecznie pełnić swoją misję wobec wiernych, nie może być bierny wobec współczesnych problemów świata. W konstytucji duszpasterskiej o Kościele *Gaudium et spes* Kościół naucza, „aby współdziałanie obywateli, połączone ze świadomością obowiązków, w codziennym życiu państwa było skutecznie realizowane, potrzebny jest pozytywny porządek prawny, który ustanawiałby odpowiedni podział funkcji i organów władzy publicznej, a równocześnie skuteczną ochronę prawną, by prawo nie działało na niczyją szkodę” (nr 76).

Publikacja *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, przygotowana przez pracowników i doktorantów Katedry Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego (ks. dr. hab. Mirosława Sitarza, ks. mgr. lic. Michała Grochowinę, mgr lic. Mariolę Lewicką, mgr lic. Agnieszkę Romanko, ks. mgr. lic. Piotra Wierzbickiego) na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, jest zbiorem tych źródeł, dokumentów zarówno państwowych, jak i kościelnych, które w historii relacji między państwem i Kościołem odegrały, zdaniem Redaktorów, największe znaczenie. Jak podkreślają Redaktorzy, badania nad kościelnym prawem publicznym nie mogą opierać się tylko na analizie dokumentów państwowych czy kościelnych, należy uwzględnić także uwarunkowania historyczne, które wymuszały regulacje prawne i zmiany w życiu społecznym i politycznym. Ze względów ekonomicznych teksty dokumentów

zamieszczono tylko w języku polskim – w większości więc przypadków są to tłumaczenia, ale w każdym z nich znajduje się odesłanie do oficjalnego źródła.

Publikacja została podzielona na cztery części. W pierwszej umieszczono teksty z Pisma Świętego. Jezus Chrystus zakładając nową religię, dał podstawy nowej koncepcji relacji między państwem a religią – dualizmu chrześcijańskiego. Powstał Kościół – widzialna struktura społeczna, odrębna od struktury politycznej. Przedstawione fragmenty z Ewangelii i Dziejów Apostolskich stanowią podstawę teologiczną założeń stanowiska Kościoła wobec instytucji państwowych.

Dokumenty kościelne ulokowano w drugiej części publikacji. Pogrupowano je w cztery podrozdziały. Pierwszy stanowią pisma wczesnochrześcijańskie: Klemensa Rzymskiego, Justyna Męczennika, Tertuliana, Hipolita Rzymskiego, Orygenesesa, Ambrożego z Mediolanu, Gelazego, którzy domagali się poszanowania przez władzę świecką prawa każdego człowieka do swobodnego wyznawania wiary, jak również wykazywali lojalność pierwszych chrześcijan wobec państwa i władcy, któremu władzę rządzenia ludźmi powierzył Bóg. W kolejnym podrozdziale zamieszczono dokumenty soborowe: Deklarację o wolności religijnej *Dignitatis humanae* oraz Konstytucję duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. Relacje między państwem i Kościołem w nauczaniu soborowym zostały ujęte w szerszym kontekście relacji Kościoła do świata. Następny podrozdział obejmuje dokumenty papieskie: encykliki Leona XIII, Piusa XI i Jana Pawła II oraz przemówienia Jana Pawła II i Benedykta XVI. W tych dokumentach papież wyrażali stanowisko Kościoła wobec bieżących problemów społecznych i politycznych. Na ostatni podrozdział składają się dokumenty Kurii Rzymskiej – Kongregacji Nauki Wiary. Są to deklaracje o ekskomunice, której podlegają katolicy należący do sekt masońskich lub podobnych stowarzyszeń (1981), oraz Deklaracja *Quaestium est* o stowarzyszeniach masońskich (1983), jak również Nota doktrynalna o niektórych aspektach postępowania katolików w życiu politycznym (2002).

Trzecią część stanowią umowy dwustronne między Stolicą Apostolską a władzami państwowymi – konkordat wormacki z 1122 r. oraz konkordaty między Stolicą Apostolską a Polską z 1925 i 1993 r. Jednym z przejawów posiadania przez Stolicę Apostolską osobowości prawnej jest możliwość zawierania przez nią dwustronnych umów – konkordatów z poszczególnymi państwami. Przytoczony tekst konkordatu z Wormacji z 1122 r., który uważany jest za pierwszy konkordat, zapoczątkował wiele podobnych układów między papieżem i monarchami katolickimi. Zamieszczono także dwa konkordaty z Polską – jeden z okresu przedsoborowego, kiedy Stolica Apostolska zawierała liczne konkordaty z państwami wyznaniowymi, które uznawały religię katolicką za oficjalną. Drugi z 1993 r., będący współczesnym przykładem regulacji stosunków między państwem i Kościołem.

W ostatniej części *Wyboru źródeł* zamieszczono dokumenty państwowe, które pogrupowano w trzy podrozdziały. W pierwszym ulokowano doku-

menty cesarzy rzymskich – edykt mediolański (313) i edykt o wierze katolickiej (380). Mają one przełomowe znaczenie w historii relacji między państwem i Kościołem. Dzięki nim zakończone zostały prześladowania chrześcijan, Kościół formalnie uzyskał osobowość prawną – mógł wyjść z katakumb i oficjalnie prowadzić swoją działalność. Drugi podrozdział stanowią wielostronne umowy międzynarodowe, wśród których wyodrębniono te o zasięgu powszechnym (np. Karta Narodów Zjednoczonych) i o zasięgu regionalnym (np. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej). Stolica Apostolska bierze udział w tworzeniu i rozwoju organizacji międzynarodowych poprzez uczestnictwo w ich pracach. Głównym motywem tej współpracy jest troska Kościoła o dobro wspólne i budowanie wspólnoty międzynarodowej. Obecnie większość państw należy do organizacji o zasięgu powszechnym i regionalnym, które narzucają pewne sposoby regulacji prawnych, definiowania podstawowych praw człowieka, do których należy prawo do wyznawania religii.

W trzecim podrozdziale zamieszczono konstytucje i ustawy polskie i zagraniczne, które określały i określają stosunek państwa do Kościoła katolickiego. Na podstawie analizy tych dokumentów można zestawić i porównać ze sobą różne modele relacji między państwem i Kościołem, obowiązujące we współczesnym świecie. Pokazuje to wielkie zróżnicowanie w tych stosunkach, co wynika z powstawania państw o odmiennych ustrojach politycznych, innych tradycjach kulturalnych, innych ideologiach, każde z tych państw inaczej określało swój stosunek do Kościoła. Ulokowano tu ustawy i konstytucje Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, Francji i Niemiec, jako najbardziej charakterystycznych modeli relacji między państwem i Kościołem we współczesnym świecie.

Przedstawiony *Wybór źródeł* jest praktycznym zbiorem aktów doktrynalnych i normatywnych Kościoła katolickiego, aktów normatywnych prawa wewnętrznego różnych państw dotyczących regulacji wzajemnych relacji między państwem i Kościołem katolickim. Publikacja jest przydatna dla studentów i tych, którzy w swoich badaniach zajmują się problematyką relacji między Kościołem i państwem, zwłaszcza dla studentów prawa kanonicznego, teologii, politologii czy nauk społecznych. Kościelne prawo publiczne jest przedmiotem obligatoryjnym w programach niektórych studiów. Publikacja ta niewątpliwie ułatwi dostęp do źródeł kościelnego prawa publicznego. Po raz pierwszy zestawiono ze sobą źródła zarówno kościelne, jak i państwowe, co pozwoli na całościowe badanie zagadnienia relacji między państwem i Kościołem zainteresowanych tą tematyką osób.

Urszula Wasilewicz

Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL